

МУЗЕЙНІ ЧИТАННЯ

НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

СКАРБНИЦЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

МУЗЕЙНІ ЧИТАННЯ

Матеріали наукової конференції
“Ювелірне мистецтво — погляд крізь віки”
16 жовтня 2023 р.

КИЇВ
2025

Удовиченко І.

ПРИКРАСИ ВІЙНИ

НОВІ НАДХОДЖЕННЯ В КОЛЕКЦІЮ СКАРБНИЦІ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті опубліковано перші твори, які надійшли в колекцію Скарбниці НМІУ після проведення в музеї виставки “Україна, яка бореться” в 2022 р. Описано нові експонати музею, а також подано інформацію про авторів ювелірних творів.

Ключові слова: ювелірне мистецтво України, формування колекції, Скарбниця НМІУ, мистецтво воєнного часу, російсько-українська війна

Після початку повномасштабного вторгнення колекція сучасних ювелірних творів Скарбниці Національного музею історії України почала поповнюватися прикрасами, які є мистецькою рефлексією на події війни.

Питання формування колекції творів другої половини ХХ — початку ХХІ ст. вже було предметом дослідження автора (Удовиченко 2019а). Дослідження сучасного ювелірного мистецтва України було продовжене після початку повномасштабного вторгнення. З 20 жовтня по 6 листопада 2022 р. в Скарбниці НМІУ відбулася виставка ювелірних творів “Україна, яка бореться”. За матеріалами виставки було опубліковано дослідження соціальної спрямованості сучасного ювелірного мистецтва. (Удовиченко 2023).

Деякі ювеліри, чиї прикраси були представлені на виставці “Україна, яка бореться”, подарували музею твори, присвячені темі війни з РФ. Інформація про нові експонати і авторів подана за хронологією надходження в музейну колекцію.

Олександра Барбалат подарувала музею підвісок “Зірка Ерцгами” (Удовиченко 2023, 276). Підвісок має форму давнього амулета — дванадцятипроменевої зірки Ерцгами. В центрі прикраси розташований невеликий рівносторонній хрест, на перетині рамен якого — блакитна вставка (кубічний цирконій). Навколо хреста в колі у заглибленнях — блакитна емаль (техніка гарячої емалі). Зірка навколо центральної частини утворена чотирма рівносторонніми трикутниками, що накладені один на одного.

Олександра Барбалат (1981 р. н.) — художник-ювелір, емальєр, дослідниця ювелірного мистецтва, доктор філософії, член Національної спілки художників України, викладачка кафедри образотворчого мистецтва в Київському університеті ім. Б. Грінченка; засновниця емальєрної школи “Майстерня Сонця”, Міжнародних емальєрних пленерів “Braterskie spojrzenie” для молоді та циклу Міжнародних науково-практичних конференцій з питань розвитку тех-

Рис. 1. Брошка “Більше не відчую”. Олена Левдер.
Колекція Скарбниці НМІУ. Фото О. Мітюхіна.

ніки гарячої емалі (Barbalat 2022). Олександра народилася у Вінниці, закінчила Київський художньо-промисловий технікум (майстер художньої обробки металу); Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука.

З початком повномасштабного вторгнення РФ Олександра почала виготовляти амулети “Блискавки Перуна” для воїнів ЗСУ (Розшифровка інтерв’ю 2022, с. 25–26). Підвісок “Зірка Ерцгами” створений як відповідь на бажання повернути гармонію в хаос, який принесла на нашу землю московія. За словами Олександри, зірка Ерцгами несе ідею перемоги світла над темрявою.

Олена Левдер подарувала музею брошку “Більше не відчую” (рис. 1). Масивна керамічна брошка має форму горизонтально витягнутої фігури, верхня і ліва частина брошки оброблені смужкою сріблястої емалі. Основу прикраси становить пластина з шамоту теракотового кольору з круглими опуклостями. Це об’ємне зображення нагадує тактильну розмітку, яка інколи присутня біля пішохідних переходів на дорогах: вороги перейшли всі цивілізаційні границі — й ця площа між опуклостями червона, залита кров’ю. В лівій частині брошки над шамотом закріплено біле порцелянове зображення ангела у вигляді дитячої голови з крилами в бароковій стилістиці: на янголів перетворилися вбиті українські діти.

Олена Левдер (1980 р. н.) народилася в місті Ужгород. Навчалася в Ужгородському художньому коледжі ім. А. Ерделі; закінчила Львівську академію

мистецтв (2005 р., відділення кераміки). Ювелірним мистецтвом займається з початку 2000-х. Спочатку робила прикраси зі срібла, пізніше почала виготовляти прикраси, комбінуючи різні матеріали. Мешкає в с. Зубра Львівської обл.

Авторка зазначила, що брошка "Більше не відчуваю" — синтез минулого і теперішнього, бо час для українців поділився на "до" і "після" початку повномасштабного вторгнення РФ. Ангелів Олена робила з порцеляни ще на початку 2000-х років під час проходження практики на Славутському комбінаті "Будфарфор" (Хмельницька обл.). Порцеляна для художниці символізує мирне достойне життя. Основа брошки — груба кераміка — шамот, яка є символом війни і руйнації.

Олена бере участь в міжнародних виставках, презентуючи Україну (Дев'ять українських митців 2022)

Юлія Руденко, Катерина Тележинська, Анастасія Теплякова подарували музею срібні сережки "Мрія" (рис. 2). Сережки асиметричні. Одна сережка складається з позолоченої круглої швензи (застібка-кілеце) і підвіска прямокутної форми, в якому площа і краї нерівні. Підвісок двобічний: на лицьовому боці вертикально розташований напис "MRIYA", на звороті — назви брендів Юлії Руденко (Go.Do.Be) та Катерини Тележинської й Анастасії Теплякової (TEPLEZH). Друга сережка складається з круглої швензи і підвіска, що має форму літака. Підвісок є мініатюрною копією літака АН-225 "Мрія": досить реалістично передано фюзеляж, крила, 6 двигунів, хвіст зі стабілізатором.

Юлія Руденко (1988 р. н.) народилася в Новій Каховці, закінчила Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна" за фахом банківська справа, згодом здобула освіту ювеліра-модельєра у Вижницькому коледжі прикладного мистецтва. Ювелірною справою займається з 2012 р. У вересні 2020 р. заснувала бренд Go.Do.Be.Jewelry. Катерина Тележинська (1997 р. н.) народилася в Києві, закінчила Київський національний університет ім. Т. Шевченка за фахом політолог. Ювелірною справою займається з 2021 р. Анастасія Теплякова (1999 р. н.) народилася в Києві, закінчила WSB University (Варшава) за спеціальністю "Менеджмент по роботі з клієнтами". Ювелірною справою займається з 2021 р.

Як розповіла авторка ідеї Юлія Руденко, бажання створити прикрасу у вигляді копії літака АН-225 "Мрія" виникла в ту ж мить, коли вона дізналася про його варварське знищення ворогами. Юлії хотілося, щоб маленький літак став символом того, що Мрію українців знищити неможливо.

Станіслав Дрокін передав музею брошку "Незабудька №92-06052022". Брошка має вигляд гілки з роздвоєним кінцем. Основа твору — уламок снаряда, який автор знайшов в Харкові після обстрілів. На корпусі закріплені п'ять

Рис. 2. Сережки “Мрія”. Юлія Руденок, Катерина Тележинська, Анастасія Теплякова.
Колекція Скарбниці НМІУ. Фото О. Мітюхіна.

титанових квіток. Оксидовані пелюстки мають блакитний колір, серединка квітки — жовтий (Удовиченко 2023, с. 273).

Станіслав Дрокін (1968 р. н.) — харківський художник-ювелір, дизайнер, гемолог, гравер, випускник Харківської державної академії дизайну та образотворчого мистецтва (2011 р. диплом магістра з відзнакою за фахом — дизайн), експерт з оцінки культурних цінностей, член Співки дизайнерів України та Національної спілки художників України, дослідник ювелірного мистецтва, організатор численних мистецьких подій, переможець багатьох ювелірних конкурсів в Україні та за кордоном (Удовиченко 2022). В Скарбниці НМІУ в 2021 р. була проведена персональна виставка авторських творів художника-ювеліра (Станіслав Дрокін — ДНК автора 2021).

Як зазначив Станіслав, авторський проєкт “Незабудька” покликаний зберегти пам’ять про події війни росії проти України: про мужність захисників, про знищену росіянами культурну, історичну, наукову спадщину та забрані життя. Також проєкт є символом подяки за міжнародну правову, гуманітарну, медичну та військову допомогу, що сприяє перемозі України, є символом відродження життя на уламках трагедії. Колекція започаткована під час війни у місті Харкові. Кожен витвір є унікальним, єдиним у своєму роді твором і зберігає пам’ять про події конкретного дня війни, на який вказує індивідуальний номер.

Серія творів “Незабудька” стала міжнародно відомою і значущою. Так, в “Нью-Йорк Таймс” в День незалежності США 4 липня 2022 р. була опублікова-

на стаття про українських ювелірів “Ukrainian Jewelers Determined to Do More Than Survive”, де подано один з творів серії “Незабудька” (Gomelsky 2022). В листопаді 2022 р. брошка з цієї серії була продана на аукціоні Sotheby’s (Sotheby’s 2022). На цей аукціон, організований арт фондом Strong & Precious, подали твори шість українських брендів (Drutis, Inesa Kovalova, Rockah, Nomis, Stanislav Drokin, Oberig). Протягом торгів зібрано понад 55 тисяч доларів, які пішли на діяльність української спеціалізованої клініки протезування Superhumans (Important Jewels 2022).

Володимир Балибердін подарував музею три підвіски “Пам’ять серця”. Прикраси створені з гільз. Для їх виготовлення ювелір “використовує дві гільзи: одну обрізає і перетворює на каст для вставки так, що на звороті прикраси добре видно капсуль гільзи. Другу гільзу ювелір обробляє в авторській техніці, завдяки чому поверхня прикраси фактурна, рельєфна, а місцями рельєф перетворюється в наскрізні отвори” (Удовиченко 2023, с. 274). В якості вставок використані сердолик, обсидіан і малахіт.

Володимир Балибердін (1954 р.н.) — київський художник-ювелір, очолює секцію декоративно-прикладного мистецтва Київської організації Національної спілки художників України; член Спілки дизайнерів України, лауреат премії ім. К. Білокур та премії ім. Т. Яблонської; має відзнаку “За здобутки в образотворчому мистецтві”. Працює в кількох творчих напрямках декоративного мистецтва; організатор, куратор та учасник численних виставок, пленерів, мистецьких акцій в Україні та за кордоном. Володимир майстерно використовує різноманітні технологічні прийоми художньої обробки металу, кістки, перламутру, коштовного каміння та техніку гарячої емалі; живе та працює в місті Києві.

В колекції Скарбниці НМІУ зберігаються раніше передані твори Володимира, виконані в техніці різьблення по кістці та перламутру. Твори складні за технікою виконання, їх можна легко впізнати, що свідчить про особливий стиль художника (Удовиченко 2021). Цей стиль читається і в підвісках “Пам’ять серця”. Під час війни Володимир створив серію прикрас із гільз, що попали до нього після оборони та звільнення Київщини. Автора надихнула ідея перетворити жах і страхіття війни, що були матеріалізовані в цих гільзах, — в красу. Автор переконаний: всі, хто вклав свої сили, любов та життя в нашу Перемогу, назавжди в нашому серці.

Олег Гаркус подарував музею підвісок “Півник з Бородянки”, створений з литтєвої латуні Pandora (рис. 3).

Підвісок “Півник з Бородянки” є ювелірною інтерпретацією керамічного твору виробництва Васильківського майолікового заводу (автори Валерій та Надія Протор’єви). Тулуб півника має форму кулі, основа — зрізаний конус. На

Рис. 3. Підвісок “Півник з Бородянки”. Олег Гаркус.
Колекція Скарбниці НМІУ. Фото О. Мітюхіна.

голові гребінець, дзьоб відкритий. Хвіст кріпиться до шиї й утворює замкнене коло, до якого кріпиться кільце для підвішування.

Олег Гаркус (1973 р.н.) — ювелір, науковець, педагог. Закінчив Косівський технікум народних художніх промислів, Косівський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва (відділ художнього металу); Львівську національну академію мистецтв; в аспірантурі Львівської національної академії мистецтв написав дисертацію “Розвиток та установа мистецької школи металіства на Гуцульщині періоду XX — початку XXI ст. в аспекті збереження традицій народного мистецтва”. Має державні відзнаки та дипломи; працює завідувачем відділу художнього металу в Косівському інституті декоративно-прикладного мистецтва. В 2022 р. створив художню майстерню по металу “Мосяжна майстерня”, де на базі старих традиційних форм, орнаментів, створюються сучасні ювелірні прикраси.

Керамічний півник, який не розбився під час ворожого обстрілу в Бородянці, став символом стійкості українського народу. Цією роботою автор стверджує, що все буде добре: “Всі наші помисли потрібно моделювати у позитивному напрямку: наша загальна українська свідомість вибудує наше майбутнє. Не важливо, що ти робиш, важливо із якою думкою та ціллю. Хочу, щоб світ переродився і людство усвідомило свою силу у добрих справах, вибудовуючи нове суспільство без воєн та насильства” (Олег Гаркус 2022).

Катерина Титова передала в колекцію музею срібні сережки “Саша і Володя в Гаазі”. Сережки асиметричні, але мають однакову структуру: верхня частина — це вирізане по контуру зображення голови з графічно нанесеними рисами обличчя; до верхньої частини “петля в петлю” закріплені по п’ять скляних намистин різного розміру і кольору (Удовиченко 2023, с. 277). В переданих рисах легко впізнати обличчя Олександра Лукашенка і Володимира Путіна. Вони зображені зі закритими очима з отвором від кулі на чолі. Ці твори викликали неабиякий резонанс, стали “одними з найбільш суперечливих виробів, що зібрали безліч як позитивних, так і негативних відгуків... Карикатурність портретів свідчить про пошуки художньої стилізації на зразок знаменитих антирадянських карикатур Ніла Хасевича” (Триколенко 2023).

Катерина Титова (1986 р.н.) має освіту психолога, в 2008 р. закінчила Горлівський інститут іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету, навчалася у Харківському училищі сфери послуг. В 2010 р. в Донецьку заснувала бренд Titowa jewelry. Після окупації Донецька переїхала з родиною в Гостомель, облаштувала майстерню, яка зазнала руйнувань в 2022 р.

Як зазначала художниця, неможливо робити кольорові і веселі речі, коли навкруги біль. Основною метою Катерини Титової є підтримка. Її прикраси підтримують своїх власників у важкі часи, нагадують, що треба бути мужніми, сильним, “що кожна людина унікальна, а путін помре. І від цього на душі стає тепло і приємно. Катерина мріє, що колись, коли пройде багато років, чиясь онука знайде бабусині прикраси і запитає - а що це за песик, а що це за дядя? І тоді баба розповість їй велику та цікаву історію. Про те, як Україна викарбовувала себе з попелу. І ніхто в неї не вірив. Але сталося справжнє українське диво. Ось такі прикраси” (Катерина Титова 2022).

Колекція прикрас, створених після повномасштабного вторгнення РФ в Україну, продовжує поповнюватися новими експонатами. Формування такої колекції є важливим завданням музею. По-перше, будуть збережені прикраси, які є мистецькою рефлексією надважливого історичного періоду. По-друге, реалізується місія музею як інструмента для розвитку суспільства, адже місія музею — не лише збереження експонатів для майбутніх поколінь, а й постійна трансляція смислів, демонстрація громадянам держави зразків реалізованої творчості, на якій базується стала демократія (Удовиченко 2019б).

ЛІТЕРАТУРА

Дев’ять українських митців представлять свої роботи на *AUTOR CONTEMPORARY JEWELRY FAIR 2022*. Elle. [online]. Режим доступу: <https://elle.ua/ludi/novosty/9-ukrainskih-mitcv-predstavlyat-svo-roboti-na-autor-contemporary-jewelry-fair/> (Дата звернення 20.08.2024).

Катерина Титова. *Україна, яка бореться*. 2022. [online]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/UkrJArt/permalink/2387360058106255/> (Дата звернення 21.08.2024).

Олег Гаркус. *Україна, яка бореться*. 2022. [online]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/UkrJArt/permalink/2385045605004367/> (Дата звернення 20.08.2024).

Розшифровка серії інтерв'ю з ювелірами, проведених на початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну. 2022. Запис: Удовиченко, І. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 56 (Інтерв'ю). Од. зб. 53. Арк. 1–46.

Станіслав Дрокін — ДНК автора. 2021. Персональна виставка авторських ювелірних творів Станіслава Дрокіна. Альбом. Упорядник І. Удовиченко. Харків: ПЕТ.

Триколенко, С. 2023. Рефлексії війни у творчості Катерини Титової. В: Клочко, Л. С. (ред.). *Музейні читання. Матеріали наукової конференції "Ювелірне мистецтво — погляд крізь віки"*. Київ: ТОВ "Фенікс", с. 252–260.

Удовиченко, І. 2019а. Формування колекції сучасного ювелірного мистецтва: історія та перспективи. *Науковий вісник Національного музею історії України*, 5, с. 241–255.

Удовиченко, І. 2019б. Аксіологічний підхід до музейної комунікації. В: Бочарова, І. С. (ред.). *Місія музею в ХХІ ст. Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 100-річчю Полтавського художнього музею ім. М. Ярошенка*. Полтава: ФОП Говоров С. В., с. 9–17.

Удовиченко, І. 2021. Творчість художника-ювеліра В. Балибердіна: традиція в епоху змін. В: Клочко, Л. С. (ред.). *Музейні читання. Матеріали наукової конференції "Ювелірне мистецтво — погляд крізь віки"*. Київ: ТОВ "Фенікс", с. 144–160.

Удовиченко, І. 2022. Ювелірна творчість як відображення світогляду. За матеріалами виставки "Станіслав Дрокін — ДНК автора". В: Клочко, Л. С. (ред.). *Музейні читання. Матеріали наукової конференції "Ювелірне мистецтво — погляд крізь віки"*. Київ: ТОВ "Фенікс", с. 196–218.

Удовиченко, І. 2023. Соціальна спрямованість сучасного ювелірного мистецтва України. За матеріалами виставки "Україна, яка бореться". В: Клочко, Л. С. (ред.). *Музейні читання. Матеріали наукової конференції "Ювелірне мистецтво — погляд крізь віки"*. Київ: ТОВ "Фенікс", с. 261–284.

Barbalat, O. 2022. The cycle of international enamel pleners for youth is a chronicle of the development of modern enamel art in Europe — a phenomenon that has no analogues in the world. *Тези II Міжнародної науково-практичної конференції в рамках II Міжнародного молодіжного емальєрного пленеру. м. Криниця-Здруй (Польща). 30 жовтня 2022р. Вінниця: (б. в.), с. 12–13*. [online]. Режим доступу: <https://artmuz.org.ua/v-міжнародний-пленер-артистичний-spotkanie-w-zimie/> (Дата звернення 24.08.2024).

Gomelsky, V. 2022. *Ukrainian Jewelers Determined to Do More Than Survive*. [online]. Режим доступу: <https://www.nytimes.com/2022/07/04/fashion/ukrainian-jewelers-war.html?searchResultPosition=1> (Дата звернення 17.08.2024).

Important Jewels. 2022. Geneva. Sotheby's. [online]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/UkrJArt/permalink/2408661325976128/> (Дата звернення 20.08.2024).

Sotheby's. 2022. Lot 990 — *Stanislav Drokin*. [online]. Режим доступу: <https://www.sothebys.com/en/buy/auction/2022/important-jewels-3/hardstone-and-titanium-brooch-a-forget-me-not> (Дата звернення 20.08.2024).